

MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANISHINI TA'MINLASHDA XORIJIY INVESTITSIYALARNI MOLIYAVIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11402768>

Kosimov Jamshid Nortojevich
*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil
tatqiqotchisi*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada so'nggi o'zgarishlar va joriy islohotlar dasturini amalga oshirishdan kelib chiqqan holda, O'zbekistonda xorijiy investitsiyalarni moliyaviy mexanizmlar boshqaruv tizimini tadbiq etish, korxonalarda investitsiyalarni moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish tamoyillariga muvofiqligini tahlil qilindi va ko'rib chiqildi.*

Kalit so'zlar. *investitsiyalarni, mas'uliyati cheklangan jamiyat, tamoyillar, investitsion mulk, moliyaviy mexanizm takomillashtirish.*

Mavzuning dolzarbligi. Hozirgi kunda milliy iqtisodiyotga chet el investitsiyalarini jalb etish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, ularni huquqiy himoya qilish bo'yicha mexanizmlarni joriy etish va investitsion muhitni yanada yaxshilash iqtisodiy rivojlanish sohasidagi eng muhim vazifa hisoblanadi. Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirishda, korxonalarining investitsiya faoliyatini yanada jadallashtirishda, ishlab chiqarishni modernizatsiyalashda to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning tutgan o'rni beqiyosdir. Bunda ilg'or xorijiy texnologiyalarni amaliyotga joriy etish orqali yangi ish o'rinlari yaratish va shu asosda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash imkoniyati yaratiladi. Mamlakatimizda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar milliy davlatchilik va suverenitetini mustahkamlash, xavfsizlik va huquq-tartibotni, davlatimiz chegaralari daxlsizligini, jamiyatda qonun ustuvorligini, inson huquq va erkinliklarini, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik muhitini ta'minlash uchun muhim poydevor bo'ldi, xalqimizning munosib hayot kechirishi, fuqarolarimizning bunyodkorlik salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratdi.

Ayni vaqtda mamlakatimiz bosib o'tgan taraqqiyot yo'lining chuqur tahlili, bugungi kunda jahon bozori konyukturasi keskin o'zgarib, globallashtirish sharoitida

raqobat tobora kuchayib borayotgani davlatimizni yanada barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish uchun mutlaqo yangicha yondashuv hamda tamoyillarni ishlab chiqish va ro'yobga chiqarishni taqozo etmoqda.

Mavzuga oid mavjud muammolar. O'zbekiston Respublikasi hududidagi xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar deganda aksiyalarining (ulushlari, paylarining) yoki ustav jamg'armasining kamida o'ttiz foizini xorijiy investitsiyalar tashkil etadigan korxonalar tushuniladi. Ular O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga zid kelmaydigan har qanday tashkiliy-huquqiy shakllarda faoliyat ko'rsatadilar. Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarining qatnashchilaridan biri ushbu qonunga ko'ra xorijlik investor bo'lishi shart.

Ikki yoki undan ortiq mahalliy va xorijiy mamlakat subyektlari ishtirokida tovar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish, foyda olish maqsadida yuridik shaxs sifatida tashkil etiladigan, mamlakatning qonunchilik talablari asosida tuzilgan xo'jalik yurituvchi subyektga qo'shma korxonada deyiladi.

Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar uni ta'sis etish yo'li bilan yoki ilgari xorijiy investitsiyalar ishtirokisiz ta'sis etilgan korxonada ishtirok etish ulushining (payining, aksiyalarining) yoxud bunday korxonada butunlay, shu jumladan, xususiylashtirish jarayonida xorijlik investor tomonidan sotib olinishi natijasida tashkil etilishi mumkin.

Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar davlat ro'yxatiga olingan paytdan e'tiboran yuridik shaxs huquqiga ega bo'ladi. Ularni tashkil etish va davlat ro'yxatiga olish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirliklar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Xorijlik investorlar O'zbekiston Respublikasi hududida xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar tashkil etishlari hamda O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari bilan o'zlariga berilgan barcha huquqlar, kafolatlar va imtiyozlardan foydalanishlari mumkin.

O'zbekiston Respublikasidan tashqarida xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarining sho'ba korxonalari, filallari, vakolatxonalari va boshqa alohida bo'linmalari tashkil etilishi mumkin. Ular ixtiyoriy ravishda O'zbekiston

Respublikasining qonun hujjatlariga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi hududida uyushmalar, konsernlar, korporatsiyalar, konsorsiumlar va boshqa xo‘jalik birlashmalari tashkil etishi, amal qilib turgan birlashmalar tarkibiga to‘la huquqli a‘zo sifatida kirishi mumkin.

Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar qonun hujjatlariga muvofiq quyidagi huquqlarga ega: O‘zbekiston hududida, shuningdek, undan tashqarida har qanday valyutada, har qanday bankda hisobvaraqlar ochish, ulardan foydalanish va ularni tasarruf etish; xorijiy valyutada ssudalar olish va uni qaytarish. Ularning hisob varaqlaridagi mablag‘lardan foydalanishni cheklash yoxud mablag‘larni majburiy olish davlat boshqaruv organlari tomonidan faqat qonunda belgilangan tartibda amalga oshirilishi mumkin.

Muammoni hal qilish usullari. Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarni tashkil etish, ular faoliyati bilab bog‘liq bo‘lgan bir qator muhim jihatlarni alohida ajratib ko‘rsatish mumkin:

- birinchidan, iqtisodiyotni erkinlashtirish bosqichida xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar faoliyatini yo‘lga qo‘yish uchun quyidagi bosqichlar amal qilishini ta’kidlash mumkin: korxonani ochish uchun sherik tanlash; qo‘shma korxonani ochish haqida qaror qabul qilish; qo‘shma korxonani ochish va faoliyatini rejalashtirish;

- ikkinchidan, qo‘shma korxonani tashkil etish sabablarini ichki, tashqi va strategik turkumlarga ajratish mumkin;

- uchinchidan, investitsiyalarni jalb qilishni tahlil qilishda mamlakat, hudud, soha, korxonani miqyosidagi xususiyatlarini o‘rganib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Ikki yoki uchdan ortiq davlat yoki korxonalar o‘z kapitallarini jamlagan holda xalqaro tashkilotlar tashkil etishi mumkin.

Kontsessiya shartnomalari - bu tabiiy boyliklarni, ayrim foydali qazilmalarni qazib olish va o‘zlashtirish uchun tuzilgan shartnomalardir.

Lizing shartnomasi esa chet el investitsiyalari ishtirokida asbob - uskunalarni, texnika - texnologiyalarni uzoq muddatga ijaraga olish. Tenderlar esa tanlov asosida investorlarning investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga jalb etilishidir.

Moliyaviy aktivlar - bu qimmatli qog'ozlar bo'lib, u chet el kapitalini jalb etish, chet el kreditlarini olish va chet el kapitalini bank depozitlariga jalb etish uchun emissiya qilinadi.

Erkin iqtisodiy hudud - bu ma'lum hududda chet el investitsiyalari erkin kirib kelishi va ularga nisbatan qator imtiyozlar belgilangan hududdir. Erkin iqtisodiy hududlar - mintaqani jadal ijtimoiy — iqtisodiy rivojlantirish uchun mamlakat va chet el kapitalini, istiqbolli texnologiya va boshqaruv tajribasini jalb etish maqsadida tuziladigan, aniq belgilangan ma'muriy chegaralari va alohida huquqiy tartiboti bo'lgan maxsus ajratilgan hududdir. Erkin iqtisodiy hududlarni tashkil etish jarayonida davlat qo'llab - quvvatlovchi, rag'batlantiruvchi hamda nazorat qiluvchi sifatida bosh islohotchi bo'lishi lozim.

Ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar. O'zbekistonda investitsion faoliyatni boshqarish samaradorligini oshirish yo'llari asosida mamlakatimiz investitsion jozibadorligi uchun keng ko'lamda ishlar bajarilmoqda. Hozirgi kunda mamlakatimiz iqtisodiyotiga chet el investorlarni jalb etish uchun qulay shart sharoitlar yaratish, ularni huquqiy himoya qilishning amaliy mexanizmlarini joriy etish va investitsion muhitni yanada yaxshilash iqtisodiy rivojlanish sohasidagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. O'zbekiston iqtisodiyoti bugun jahon iqtisodiyotining ajralmas qismiga aylandi. Mamlakatimiz eksport salohiyati yildan-yilga oshmoqda, tashqi bozorga xom-ashyo emas, yuqori qo'shimcha qiymatga ega tayyor mahsulotlar yetkazib berilmoqda.

Ushbu bobda keltirilgan rejalarga muvofiq Toshkent viloyati bo'yicha iqtisodiyotning real sektor korxonalarini bo'yicha tahlil ishlari olib borilgan. Investitsiya loyihalarini boshqarishning zarurligini quyidagilar bilan izohlash mumkin: moliyaviy nobarqarorlik sharoitida investitsiya loyihasi bo'yicha investitsiyalashning amalga oshirilishi uning samaradorligini pasaytirib yuborish xavfini kuchaytiradi. Bu investitsiya loyihasidan kutiladigan samarani ta'minlashda

uni boshqarishga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytiradi. Investitsiya loyihalarini boshqarish vaqt jarayoni bilan bevosita bog‘liq. Bu, o‘z navbatida, vaqtning investitsiya loyihasi natijalariga ta‘sirini maqbullashtirishda muhim o‘rin egallaydi. Pulning vaqt mobaynida o‘z qiymatini yo‘qotib borishi investitsiya jarayonida kapitalning investor loyihadan kutgan samarani hosil qilishini ta‘minlash yo‘lida to‘g‘ri va optimal ishlatilishini ta‘minlash zaruriyatini keltirib chiqaradi va oshiradi, investitsiya loyihasini amalga oshirishning yakuniy natijasiga ta‘sir ko‘rsatuvchi muhim omillardan biri inflyatsiya hisoblanib, u foiz stavkasining surunkali o‘zgarib borishi, valyuta kursining o‘zgarishi, talab va taklifning o‘zgarishi, qonunchilikdagi nobarqarorlik kabilar natijasida yuzaga keladi, turli noaniqliklarning mavjudligi va ta‘siri sabab har qanday investitsiya loyihasining kuchli va ojiz tomonlari bo‘lishini hisobga olgan holda ularni moliyaviy tahlil va diagnostika qilish orqali loyihani amalga oshirish jarayonida duch kelinadigan risklar, inqirozli vaziyatdan chiqib ketish yuzasidan qarorlar qabul qilish lozim bo‘ladi. Bunda ko‘riladigan zararlardan o‘zini-o‘zi sug‘urtalash amaliyotini kuchaytirishga e‘tibor qaratish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. National database of information on the Constitution of the Republic of Uzbekistan // legislation, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241
2. Tax code of the Republic of Uzbekistan // legislation
3. Budget Code of the Republic of Uzbekistan // national base of Legislative Data, 21.04.2021-y.,03/21/683/0375.
4. Law No. 813 of the Republic of Uzbekistan “on the state budget of the Republic of Uzbekistan for 2023 // national database of legislative acts, 30.12.2022-y., 03/22/813/1144.
5. Shernayev A.A., Komolov O.S. Government debt management. Textbook-T.,” Economics-Finance " 2019. – 108 P.
6. Pienkowski A. Debt Limits and the Structure of Public Debt // Journal of Globalization and Development, vol. 8, no. 2, 2018, pp. 20170018. <https://doi.org/10.1515/jgd-2017-0018>.
7. Pedro L. Is a very high public debt a problem? // Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY. No. 843, 2015.
8. Elton B., Silvia F. Public debt sustainability: an empirical study on OECD countries // Journal of Macroeconomics, vol. 58 (2018) 238-248. www.ft.com data.